

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “เพศภาวะกับการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
ศึกษากรณี : โรงเรียนวัดดอนตูม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด
ทฤษฎี และเอกสารรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานในการศึกษาและ
วิเคราะห์ โดยแบ่งเป็น

1. แนวคิดเรื่องเพศภาวะ
2. แนวคิดสตรีนิยม
3. แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism)
4. แนวคิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
5. แนวคิดเรื่องความเสมอภาค
6. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องเพศภาวะ

ความเป็นเพศหรือเพศภาวะ (gender) คือการกล่าวอ้างหรือการประกอบสร้างทาง
สังคมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และโอกาสในสังคม เพราะการเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายถือเป็น
กรอบคิดสำคัญที่ถูกจัดตั้งขึ้นในสังคม เพศภาวะกำหนดความคาดหวังต่อผู้หญิงไว้เป็นอย่างไร
เพศภาวะยินยอมและให้คุณค่าผู้หญิงและผู้ชายในบริบทที่ได้รับมอบมาในสังคมส่วนใหญ่
มีความแตกต่างและมีความไม่เสมอภาคกันในความรับผิดชอบที่ได้รับมา กิจกรรมที่กระทำ
การเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรรวมทั้งโอกาสในการตัดสินใจ

เพศภาวะถูกใช้เพื่อบรรยายลักษณะต่าง ๆ ของผู้หญิงและผู้ชายที่กำหนดในสังคม
หนึ่ง ๆ ทำให้เราเห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันมากกว่าความแตกต่างทางยีนส์ตามธรรมชาติ
เพราะสังคมต้องการให้เราคิดถึงผู้หญิงและผู้ชายในลักษณะแบบนั้น ดังนั้น เพศภาวะ (gender)
จึงเป็นตรรกะทางสังคมตรงกันข้ามกับสิ่งที่กำหนดโดยสรีระ ในขณะที่เพศทางสรีระ (sex)
หมายถึงลักษณะทางร่างกายของผู้หญิงและผู้ชาย

เพศสภาพจะเป็นความคิดและความคาดหวังว่าผู้หญิงตามแบบฉบับเป็นอย่างไรและลักษณะของผู้ชายเป็นอย่างไร ความสามารถและพฤติกรรมของผู้หญิงและผู้ชายควรมีอย่างไร ในสถานการณ์ต่าง ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการเรียนรู้มาจากครอบครัว เพื่อน ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียน ที่ทำงาน และสื่อต่าง ๆ ที่สะท้อนการผลิตซ้ำทางความคิดและมีอิทธิพลต่อบทบาทที่แตกต่างกัน สถานะทางสังคม เศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม

คนเกิดมามีเพศเป็นหญิงเป็นชาย การเรียนรู้ความเป็นหญิงและเป็นชายว่าต้องมีความประพฤติที่ถูกต้องเหมาะสมอย่างไร มีเจตคติอย่างไร บทบาทและกิจกรรมได้ถูกกำหนดสำหรับแต่ละเพศและต้องสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร ความประพฤติที่เกิดจากการเรียนรู้ไปสร้างอัตลักษณ์ของเพศสภาพและกำหนดบทบาทของเพศสภาพ (วิระดา สมสวัสดิ์, 2548, น. 13)

ระบบเพศสภาพมีพื้นฐานที่สำคัญมาจากการแบ่งงานกันทำตามเพศ (Sexual Division of Labour) เนื่องจากสรีระตามธรรมชาติของผู้หญิงที่ต้องเป็นฝ่ายตั้งครรภ์และคลอดบุตรจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เกิดการแบ่งงานกันทำตามเพศเพื่อให้สอดคล้องกับสรีระของแต่ละเพศ นอกจากนี้ถ้าย้อนกลับไปดูปรัชญาตะวันตกซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของการศึกษาในทางสังคมศาสตร์เราจะได้เห็นการแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นลักษณะของคู่ขั้วตรงข้าม (Binary Opposition) โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายและผู้หญิง โดยคุณลักษณะของผู้ชายนั้นจะเหนือกว่าคุณลักษณะของผู้หญิงตลอดเวลา เช่น จิต-กาย ขณะที่ผู้ชายถูกเชื่อมโยงเข้ากับจิต ในขณะที่ผู้หญิงถูกเชื่อมโยงเข้ากับกาย ส่งผลให้ความเป็นชายกลายเป็นตัวกำหนดความเป็นมนุษย์

นักปรัชญาคนสำคัญอย่างอริสโตเติล เขียนหนังสือชื่อ The Difference Between Men and Women เพื่อที่จะบอกว่าความอ่อนด้อยของผู้หญิงเป็นสิ่งซึ่งธรรมชาติกำหนดไว้แล้วอย่างมีเหตุผล ดังนั้นนับตั้งแต่ผู้หญิงเกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้จึงมีคุณลักษณะที่อ่อนด้อยกว่าผู้ชายและเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้การแบ่งแยกความเป็นหญิงและความเป็นชายผ่านกรอบแนวคิดแบบคู่ขั้วตรงข้ามที่กล่าวมาแล้วส่งผลให้เกิดการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นหญิงความเป็นชายว่าเกิดขึ้นมาจากสรีระ โดยเฉพาะการที่ผู้หญิงมีสรีระที่เอื้อต่อการตั้งครรภ์ ซึ่งความแตกต่างอันนี้นำมาซึ่งข้อสรุปว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ผู้หญิงต้องมีความอ่อนหวาน อ่อนโยน ในขณะที่ผู้ชายจะมีลักษณะที่ตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิงกล่าวคือผู้ชายจะต้องมีความเข้มแข็ง เด็ดขาด หนักแน่น เป็นต้น ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีหน้าที่ที่สำคัญคือการผลิตทายาทให้กับผู้ชาย ส่วนหน้าที่ของผู้ชายคือการปกครองดูแลผู้หญิงซึ่งอ่อนแอกว่า

ขณะเดียวกันแนวความคิดดังกล่าวข้างต้นถูกปฏิเสธและตั้งคำถามจากนักสตรีนิยมว่าจริง ๆ แล้วความเป็นชายความเป็นหญิงที่ใช้เพียงเพศสรีระ (sex) ที่ธรรมชาติสร้างมาเป็นตัวตัดสินเป็นเรื่องจริงหรือไม่ ส่งผลให้เกิดการสร้างแนวความคิดใหม่ที่บอกว่าความเป็นหญิงและความเป็นชายเกิดแท้จริงแล้วเกิดขึ้นมาจากการประกอบสร้างทางสังคม (Social Construction) มีการเสนอให้ใช้คำว่าเพศภาวะ (gender) แทนคำว่าเพศสรีระ (sex)

นักสตรีนิยมคนสำคัญที่สนับสนุนความคิดนี้อย่างซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) เขียนหนังสือชื่อเพศที่สอง (The Second Sex) ในปี ค.ศ.1949 เพื่อปฏิเสธความเชื่อเรื่องการแบ่งหน้าที่และบทบาททางเพศ รวมถึงความเป็นชายความเป็นหญิงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้

สำหรับ โบวัวร์ แล้ว “เราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่เราถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิงในภายหลัง” ซึ่งเธอได้ตั้งประเด็นศึกษาในเรื่องบุคลิกลักษณะ (character) และธรรมชาติ (nature) ของผู้หญิงที่ถูกทำให้เป็นเช่นนั้นโดยผู้ชาย อันได้แก่ลักษณะอ่อนแอ เป็นฝ่ายรับ (passive) ต้องพึ่งพาผู้อื่น (dependent) ไม่เสรี (unfree) ไม่เท่าเทียม (unequal) ต้อยกว่า (inferior) เป็นรองและตกอยู่ภายใต้ผู้อื่น (subordinate) โบวัวร์เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า ผู้หญิงนั้นคืออะไร? เธอกล่าวว่าผู้หญิงถูกนิยามโดยเพศ โดยการนิยามนี้ไม่ได้เป็นการนิยามโดยอิสระ ผู้หญิงถูกนิยามโดยผู้ชายให้การมีอยู่ของเธอนั้นต้องขึ้นกับชายและสัมพันธ์กับการมีของชาย ในขณะที่ผู้ชายนั้นไม่ได้ถูกนิยามด้วยความเป็นชาย และการนิยามผู้ชายนั้นเป็นการนิยามที่อิสระ ในแง่ที่ว่าไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์หรือขึ้นต่อผู้หญิง ผลก็คือความไม่สมดุลและความไม่เสมอภาคระหว่างหญิงและชาย (ลักษณะวิวัต เจริญพงศ์, 2544, น. 29)

การนำแนวคิดเพศภาวะมาใช้ในการวิเคราะห์ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการแบ่งบทบาทของหญิงชายตามเพศภาวะ (Gender role) กล่าวคือในสังคมแบบชายเป็นใหญ่ผู้ชายมักจะได้รับโอกาสทางด้านต่าง ๆ มากกว่าผู้หญิง รวมทั้งโอกาสทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ แม้ปัจจุบันผู้หญิงจะมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น หากแต่สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญก็ได้รับการแทรกแซงจากระบบอุดมการณ์แบบชายเป็นใหญ่และถ่ายทอดความคิดนี้มาสู่เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง กล่าวคือเมื่อเด็กผู้หญิงมีโอกาสเข้าเรียนต่อ เด็กผู้หญิงก็มักจะได้รับการสั่งสอนจากความเชื่อในแบบนี้

2. แนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

แนวคิดสตรีนิยม เป็นการศึกษาที่เน้นการเสนอระบบความคิด ครอบคลุมเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของชีวิตทางสังคมและประสบการณ์ของมนุษย์เพื่อศึกษาทำความเข้าใจระบบสังคมและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ที่มนุษย์เราดำรงนั้น เชื้อต่อการศึกษาที่ผู้ชายจะได้เปรียบเหนือผู้หญิงอย่างไร ซึ่งสามารถทำความเข้าใจได้โดยการมองผ่านทัศนคติหรือมุมมองของผู้หญิงและมีผู้หญิงเป็นจุดยืนที่สำคัญ

ในทัศนะของนักสตรีนิยมความเสียเปรียบของผู้หญิงและความได้เปรียบของผู้ชายนั้น มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือในบางที่บางแห่ง หรือในเฉพาะบางกรณี หากแต่มีลักษณะที่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ทางสังคมและดำรงอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดมา เพียงแต่อาจจะมีโฉมหน้าและระดับความเข้มข้นแตกต่างกันไปตามภูมิภาคและยุคสมัย นักสตรีนิยมจำนวนมาก จึงตั้งสมมติฐานขึ้นมาว่าในสังคมมนุษย์เกือบทุกหนทุกแห่งและจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากอำนาจปกครองและอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งปรากฏอยู่อย่างเป็นทางการแล้ว ยังมีระบบอำนาจอีกประเภทหนึ่งแฝงตัวอยู่และเป็นอำนาจที่ผู้คนมักไม่ค่อยตระหนักถึง นั่นคืออำนาจที่ผู้ชายมีเหนือผู้หญิงโดยรวม (นพพร ประชากุล, 2544, น. 114)

นอกจากนี้ยังมองว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศมาจากโครงสร้างของรัฐและสังคม ที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชาย ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าผู้ชาย (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2543, น. 56) โดยทั่วไปสตรีนิยมมองว่าระบบสังคมปัจจุบัน คือ ระบบชายเป็นใหญ่หรือที่เรียกว่าปิตาธิปไตย (patriarchy) ซึ่งอธิบายเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก คือภาวะที่ชายเป็นใหญ่ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างการมีอิทธิพลและการอยู่ใต้อิทธิพล ลักษณะที่สอง คือสาเหตุของความก้าวร้าวของผู้ชาย โดยผู้ชายที่มีพลังกำลังเหนือกว่าผู้หญิงโดยเฉพาะในเรื่องเพศ (วันทนี วาสิกะสิน, 2546, น. 46)

ความด้อยโอกาสของผู้หญิงในสังคมที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติ การไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลาช้านานภายใต้ระบบแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ในสถาบันทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้สั่งสมและหล่อหลอมให้ผู้หญิงมีสถานะเป็น “ชนชั้นสอง” ในสังคม (ปฐมาภรณ์ บุษปธำรง, 2545, น. 26) ดังนั้น การที่จะวางแผนพัฒนาในเรื่องเพศสภาพ จึงทำได้เพียงบางส่วนถ้าอาศัยโครงสร้างของรัฐ และสถาบันของสังคม ที่ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้ชายด้านเดียว

เคท มิลเลท (Kate Millet) เขียนหนังสือชื่อ “การเมืองเรื่องเพศ” (Sexual Politics) ในปี 1970 โดยการตั้งคำถามเชิงการเมืองเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของครอบครัว และชี้ว่าการเมือง

เรื่องเพศลักษณะความเหนือกว่าของผู้ชายนั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็นไปตามหลักชีวภาพหรือลักษณะตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นมาจากหลัง ดังนั้นหากต้องการให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศเราจะต้องยกเลิกระบบชายเป็นใหญ่

ในงานเขียนเรื่อง “การเมืองเรื่องเพศ” นี้ มิลเลท ใช้คำว่า “การเมือง” (Politics) หมายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายหนึ่งอยู่เหนือและควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมิลเลท เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นก็ในรูปแบบหนึ่งของการครอบงำ ในลักษณะนี้กล่าวคือ ผู้ชายนั้นอยู่เหนือผู้หญิงโดยสิทธิที่ตนได้มาตั้งแต่เกิด กล่าวคือเมื่อเกิดมาเป็นชายโดยที่การถือเอาอำนาจของชายเป็นใหญ่ในความสัมพันธ์ทางเพศนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของความยุติธรรม ความไม่ถูกต้อง และไม่ได้ถูกตรวจสอบ ด้วยเหตุผลที่ว่า มันเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะภายในและเป็นส่วนตัว

ดังนั้น สำหรับมิลเลทแล้ว ความแตกต่างทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชายหญิงนั้นมีพื้นฐานอยู่บนเรื่องเพศ และหากพิจารณาไปแล้ว ความแตกต่างของสถานภาพระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนั้นเป็นผลมาจากการกำหนดบทบาทตามเพศ (sex role) โดยผ่านสถาบันครอบครัวที่จะอบรมเลี้ยงดูคนทั้งสองเพศให้สอดคล้องตามบทบาทและบุคลิกภาพทางเพศ (sexual stereotype) ที่ถือเป็นสากล ให้เด็กผู้หญิงและผู้ชาย มีพฤติกรรมที่ถือว่าถูกต้องสำหรับแต่ละเพศ โดยบทบาทของผู้หญิงนั้นจะถูกจำกัดอยู่ในระดับของประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ตามเพศที่เกี่ยวข้องกับทางสรีระและความเป็นแม่ คือบทบาทของเพศหญิง ในขณะที่บทบาทของผู้ชายนั้นจะเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ ไม่ใช่ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศชาย (ลักษณะวัต เจริญพงศ์, 2544, น. 43-45) ดังนั้นแนวคิดสตรีนิยมจึงมองว่าสถาบันหลักของสังคมคือ ระบบชายเป็นใหญ่ มีส่วนประกอบที่สำคัญคือสถาบันครอบครัวที่ล้อมเกล้าให้ทั้งหญิงและชาย ยอมจำนนต่อสภาพความไม่เท่าเทียมทางเพศซึ่งรวมถึงสถาบันการศึกษาด้วย

3. สตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism)

สตรีนิยมสายเสรีนิยม เป็นนักสตรีนิยมสายแรกที่ถูกมองว่าเป็นแนวคิดแบบกระแสหลักของสตรีนิยม เพราะคนส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับแนวคิดนี้ ความเคลื่อนไหวของสตรีนิยมแนวนี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงที่เป็นรูปธรรมชัดเจนชัดเจน ไม่ว่าจะมีความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย ทางการเมือง ทางการศึกษา ฯลฯ (นพพร ประชากุล, 2544, น. 116)

โดยพื้นฐานของการมองโลกโดยใช้กรอบของเสรีนิยมนั้น มองว่ามนุษย์มีความสามารถในการมีเหตุผล ดังนั้นแนวคิดเสรีนิยมจึงเชื่อมั่นในพลังของปัจเจกบุคคล แต่ในขณะเดียวกันปัจเจกแต่ละคนก็มีผลประโยชน์ของตนเองซึ่งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งได้

งานเขียนสำคัญซึ่งเขียนเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงในยุคต้น ๆ ได้แก่งานเขียนของจอห์น สจวร์ต มิล John Sturt Mill ในบทความเรื่อง The Subjection of Woman ซึ่งถูกเขียนขึ้นในปี 1869 โดยมิล ได้เสนอในบทความดังกล่าวว่า การที่แนวคิดเสรีนิยมอ้างว่า เชื่อมั่นในสิทธิของปัจเจก แต่สิทธิดังกล่าวนั้นครอบคลุมเพียงแค่บทบาทของผู้ชายเท่านั้น สถานภาพของผู้หญิงนั้นถือได้ว่าเป็นเพียงพลเมืองชั้นสอง ซึ่งเมื่อผู้หญิงต้องการที่จะกระทำสิ่งใดต้องขออนุญาตหรือได้รับการยินยอมจากพ่อและสามีเท่านั้น มิล มองว่าคุณดมการณ์เสรีนิยมจะไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ ถ้าหากผู้หญิงยังถูกจองจำให้มีสถานภาพที่เป็นรองจากผู้ชาย ดังนั้นมิล จึงเป็นนักคิดรุ่นแรก ๆ ของแนวคิดเสรีนิยมที่ออกมาเรียกร้องสิทธิเพื่อผู้หญิง ให้มีสิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ เท่าเทียมกับผู้ชาย โดยมิล อธิบายว่าถ้าผู้หญิงไม่ได้รับการเปิดโอกาสได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย เป็นการทำลายคุณดมการณ์เสรีนิยม แต่ถ้ามีการเปิดโอกาสให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีโอกาสเสมอภาคกัน สังคมจะเกิดการแข่งขันที่เท่าเทียมและหลังจากนั้นการสร้างสรรค์ของสังคมก็จะก่อเกิดอย่างมหาศาล พัฒนาการของสังคมมนุษย์จะก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

นักสตรีนิยมสายเสรีนิยมที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือ เบ็ตตี ฟรีดาน (Fridan, 1963, อ้างถึงใน นุ่มนวล ยัพราช, 2549, น. 15-16) ชาวอเมริกัน ซึ่งถือเป็นนักคิดของชนชั้นกลาง ฟรีดานมีบทบาทในการก่อตั้งองค์กร NOW (National Organization of Woman) โดยเรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาททางสังคม โดยเรียกร้องสิทธิในการทำงาน นอกจากนี้ยังมองว่าเครื่องมือที่จะช่วยผลักดันให้ผู้หญิงเข้าไปสู่โครงสร้างดังกล่าวได้นั้นคือ ระบบการศึกษา

การต่อสู้หลักของสตรีนิยมสายนี้ คือการต่อสู้ผ่านทางการแก้ไขกฎหมาย หรือทางด้านนิติบัญญัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความเสมอภาคทางเพศ เพราะเล็งเห็นว่าอำนาจนิติบัญญัติเป็นรูปแบบที่ชัดเจนที่สุดในการกำหนดบทบาทและฐานะของสตรี โดยเล็งเห็นว่าอำนาจนิติบัญญัตินั้นเป็นตัวกำหนดความรับผิดชอบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ และโอกาสทางสังคมที่เป็นของหญิงและชายที่ต่างกันแต่สตรีนิยมสายเสรีนิยมก็ถูกวิจารณ์ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการให้ความสำคัญเฉพาะประเด็นกฎหมาย ไม่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขเปลี่ยนแปลงที่โครงสร้างของสังคม เพราะความด้อยโอกาสของผู้หญิงหลายประการไม่สามารถแก้ไขผ่านทางการแก้ไขกฎหมาย เช่น ไม่มีกฎหมายใดระบุว่าผู้หญิงต้องเป็นหลักในการดูแลลูก แต่ผู้หญิงก็ต้องทำแม้ว่าอาจจะไม่ต้องการทำ (กรวิภา บุญซื่อ อ้างถึงใน ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช, 2546, น. 32)

4. แนวคิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคม (socialization) ถือเป็นหลักที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อที่มนุษย์จะได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนของกลุ่ม เป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ (สุพัตรา สุภาพ อ่างถึงใน จอมญาดา ขึ้นประจักษ์กุล, 2548, น. 10) เพราะกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก และเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในหลายสาขาวิชาการไม่ว่าจะเป็นสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา ปรัชญา เป็นต้น

หากจะพิจารณาโรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม ที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม จะถือได้ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่เป็นทางการและมีความสำคัญยิ่งที่จะก่อให้เกิดการส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่าและแนวความคิดความเชื่อของบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากโรงเรียนจัดเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการคัดเลือกและควบคุมแล้วที่จะช่วยให้บุคคลมีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณารับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งปัจจุบันมีช่วงเวลาที่ใช้อบรมแก่เด็กยาวนานขึ้นกว่าเดิม โดยเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุ 2-3 ขวบไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา โรงเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมเพราะได้ใกล้ชิดและเข้าถึงเด็ก ๆ ได้นานรวมทั้งวัยของเด็กก็พร้อมที่จะถูกปั้นแต่งบุคลิกภาพได้เป็นอย่างดี หน้าที่โดยตรงของโรงเรียนก็คือ การขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม

บรูม และ เซลนิก (Broom & Selznick, 1973, อ้างถึงใน จอมญาดา ขึ้นประจักษ์กุล , 2548, น. 26-27) ได้ให้คำนิยามการขัดเกลาทางสังคมไว้ว่า หากพิจารณาจากด้านสังคม การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจเจกบุคคลใหม่สามารถใช้วิถีชีวิต เรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรมที่เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิต เมื่อปัจเจกบุคคลต้องเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมใหม่เขาจะต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์และคุณค่าของสังคมนั้นแต่หากพิจารณาจากด้านปัจเจกบุคคลการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้คนกลายเป็นผู้มีความเป็นมนุษย์ที่ควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ สามารถมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นตามวัฒนธรรม มีอัตลักษณ์ของตนเอง มีความคิดค่านิยมและอุดมคติภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคม ตลอดถึงการตระหนักรู้ในการกระทำต่าง ๆ (อัชวัน หงิมรักษา, 2546, น. 5) โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคม ที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมจะถือได้ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่เป็นทางการและมีความสำคัญยิ่งเพราะจะก่อให้เกิดการส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่าและแนวความคิดความเชื่อของบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากโรงเรียนจัดเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการคัดเลือกและควบคุมแล้วที่จะช่วยให้บุคคลมีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาและ

พิจารณารับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งปัจจุบันมีช่วงระยะเวลาที่ใช้อบรมแก่เด็กนักเรียนยาวนานขึ้นกว่าเดิม โดยเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุ 2-3 ขวบไปจนถึงระดับชั้นอุดมศึกษา โรงเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมเพราะได้ใกล้ชิดและเข้าถึงเด็ก ๆ ได้นานรวมทั้งวัยของเด็กก็พร้อมที่จะถูกปั้นแต่งบุคลิกภาพได้เป็นอย่างดี (ปฟ้าณี สุทธิวัฒนา, 2544, น. 92)

หน้าที่โดยตรงของโรงเรียนคือ การขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและทักษะอันจำเป็นแก่การเป็นสมาชิกของสังคมหรือที่เรียกว่า Culture Transmission อันเป็นหน้าที่สำคัญของสถาบันการศึกษาในทุกสังคม ประการถัดมาคือการสร้างบุคลิกภาพทางสังคมแก่สมาชิก (social personality) เพื่อให้สมาชิกสามารถปรับตัวตนเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (จอมญาดา ชื่นประจักษ์กุล, 2548, น. 28)

อย่างไรก็ตามในช่วงชีวิตของคนเราโดยธรรมชาติจะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดของตนเองก็ต่อเมื่อได้รับบทบาทใหม่หรือมีประสบการณ์ใหม่ การเปลี่ยนแปลงจะเป็นแบบจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปและค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องหรือเรียกว่า การขัดเกลาอย่างต่อเนื่อง (continuing socialization) (อัศวิน หงิมรักษา, 2546, น. 8-9) แต่กระนั้นก็ตามบรรทัดฐานทางสังคมเป็นเพียงกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้กว้าง ๆ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ที่ยอมรับร่วมกัน โดยบุคคลสามารถตัดสินใจในการแสดงพฤติกรรมได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น การขัดเกลาทางสังคมจึงไม่ได้มีผลให้บุคคลต้องอยู่ใต้อิทธิพลของสังคมอย่างเต็มที่ (over socialization) และไม่ได้เป็นเครื่องครอบงำพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของมนุษย์ได้อย่างสิ้นเชิง (อัศวิน หงิมรักษา, 2546, น. 117)

การสร้างความเป็นเพศผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม คุณลักษณะของแต่ละเพศที่ปรากฏไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ซับซ้อนและซึมซับเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนของคนในสังคม ความเป็นเพศกำหนดความเป็นตัวตน กระบวนการขัดเกลาทางเพศสภาวะเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์ พ่อแม่จะรอคอยการเกิดของลูกพร้อม ๆ กับความคาดหวังทางเพศสภาพ ทัศนคติตายตัวทางเพศสภาวะ (stereotypes) และความปรารถนาทางเพศสภาวะ ดังนั้นเพศสภาวะจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน มีการสร้างขึ้นและผลิตซ้ำ โดยที่จะมีการกระทำตามเพศสภาวะ (doing gender) อย่างสม่ำเสมอโดยไม่รู้ตัว (Lorber, 2003, p. 100) กระบวนการขัดเกลาทางเพศสภาพยังคงดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ หลังจากที่ถูกประกาศชัดว่า เป็นเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชาย

ชีวิตของเด็กจะเริ่มต้นขึ้นทันทีด้วยการถูกนิยามด้วยเพศสภาพของตัวเอง กระบวนการขัดเกลา ส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลสูงสุดต่อความสำนึกทางเพศ (จอมญาดา ขึ้นประจักษ์กุล, 2548, น. 30)

เมื่อเด็กเข้าโรงเรียน เด็กต้องพบกับความคาดหวังของครู ความสัมพันธ์กับเพื่อนล้วนมีส่วนสร้างทักษะที่เชื่อว่าเหมาะกับเพศที่แตกต่างกัน ห้องเรียนเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมต่อภาพเหมารวมทางเพศสภาพอย่างเข้มงวดในตัวของมันเอง แม้ครูจะเชื่อว่าพวกเขาได้แสดงต่อเด็กชายและเด็กหญิงอย่างเท่าเทียมกัน แต่งานวิจัยหลายชิ้นต่างแสดงให้เห็นว่าครูใช้เวลาจำนวนมากกับเด็กชายและให้ความสนใจเด็กชายมากกว่าทั้งในลักษณะที่เป็นไปแบบชื่นชมและตำหนิ รวมถึงครูจะเฝ้าติดตามรับฟังคำถามที่ได้ถามกับเด็กผู้ชายมากกว่า และอดกลั้นต่อพฤติกรรมที่แย่ของเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง นอกจากนี้โดยส่วนมากครูจะแบ่งภาระหน้าที่ให้กับเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงต่างกัน เช่น ภาระหน้าที่ในการช่วยยกโต๊ะให้กับเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิงจะช่วยครูลบกระดานดำ เป็นต้น ดังนั้นการขัดเกลาทางเพศสภาพภายในโรงเรียนถือเป็นการผลิตซ้ำและตอกย้ำความเชื่อในเชิงทัศนคติ คุณค่า ค่านิยมต่าง ๆ ของเพศชายและเพศหญิง การถูกจำกัดโอกาสในการเรียนและการทำงานของหญิงเป็นเสมือนการกำหนดเส้นทางให้ผู้หญิงเดินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสังคมที่เป็นเช่นนี้จึงไม่น่าแปลกที่คนในสังคมไม่ว่าเพศหญิงหรือเพศชายยังมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน อีกทั้งเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (วารุณี ไอสถารมย์, 2546, น. 81-143)

นอกจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) แล้ว สังคมยังสร้างกระบวนการที่ช่วยควบคุมให้คนในสังคมปฏิบัติตามแนวทางที่สังคมได้กำหนดไว้คือ กระบวนการควบคุมทางสังคม (social control) โดยเฉพาะในเรื่องการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศดูจะเป็นเรื่องที่เข้มงวดแทบทุกจะสังคม หรือเรียกได้ว่าอุดมการณ์ยอมรับให้ผู้สร้างอุดมการณ์นั้น ซึ่งปรากฏการณ์นี้มีได้เกิดขึ้นเพียงในสังคมไทย ซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) นักเขียนและนักปรัชญาหญิงผู้มีชื่อเสียงชาวฝรั่งเศสกล่าวว่า มีการสร้างมายาคติมากมายผ่านทางวาทกรรมต่าง ๆ เพื่อบอกว่าผู้หญิงในอุดมคติควรจะเป็นฐานะที่เป็นรอง เป็นผู้ที่ต้องเสียสละตัวเองให้กับผู้ชาย เสียสละความต้องการของตัวเองเพื่อผู้ชายจะได้ทำตามความต้องการของเขา มายาคติเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกอธิบายจากความเป็นประโยชน์ต่อผู้ชาย ที่น่ากลัวคือ ผู้หญิงได้รับเอามายาคติเหล่านี้เข้ามาเป็นความเชื่อของตัวเอง เพราะระบบการสอนสั่งความเชื่อเหล่านี้ถูกส่งผ่านมาเป็นระยะอันยาวนาน สัมผัสเข้าไปสู่การรับรู้ของผู้หญิงว่า ตนคือผู้ที่ด้อยกว่า คือผู้ตาม คือผู้ฟัง ฟัง ทั้ง ๆ ที่ในปรากฏการณ์จริงผู้หญิงโดยเฉพาะในชนบท ผู้หญิงส่วนใหญ่คือผู้ที่ค้าแรงงานดำรงอยู่ของครอบครัวและชุมชนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผู้ชายอย่างแน่นอน ความเป็นหญิงในสังคมไทยที่สะท้อนจากงานเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดนี้ เมื่อนำไปวิเคราะห์กับบริบทพื้นที่ของงานวิจัย

ครั้งนี้คือ โรงเรียนเป็นสถานที่เพิ่มความชัดเจนมากขึ้นในแง่มุมการประกอบสร้างความเป็นหญิงที่สังคมไทยคาดหวังรวมถึงการหล่อหลอมให้ผู้หญิงรับแนวคิดความเป็นหญิงที่สังคมในระบบชายเป็นใหญ่กำหนดไว้ขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นหญิงของตน (จอมญาดา ชื่นประจักษ์กุล, 2548, น. 37)

องค์กรที่มีบทบาทหรือเป็นตัวแทนในการอบรมขัดเกลาสมาชิกในสังคม (Socialization Agent) (มาตี ลิมสกุล, 2546, น. 17-18) ประกอบด้วย

1. ครอบครัว (Family) สถาบันครอบครัวนับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม ในการทำหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัว รวมทั้งกล่อมเกลาพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคม โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาและอบรมเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอบรมสั่งสอนทั้งทางวาจาและการกระทำเพื่อให้เด็กรู้ว่าสิ่งใดถูกต้องเหมาะสมในทรรคนะของผู้ใหญ่ โดยพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดด้วยการตีความหมายคำสอนต่าง ๆ เพื่อให้เด็กสามารถออกไปเผชิญสิ่งแวดล้อมอื่นนอกจากบ้านได้

2. กลุ่มเพื่อน (Peer Group) ประกอบได้ด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกัน กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญในทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับ เพราะบางอย่างบุคคลต้องทำเพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ

3. โรงเรียน (School) เป็นสถานศึกษาอย่างเป็นทางการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่า และแนวคิด ความเชื่อของบุคคล เพราะประสบการณ์ทางการศึกษาจะช่วยพัฒนาความสามารถ ทัศนคติ และรูปแบบพฤติกรรมอื่น ๆ ที่มีคุณค่าทางบวกต่อสังคม ประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากโรงเรียนเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกและควบคุม ทำให้บุคคลมีความรู้ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณาเพื่อรับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

4. กลุ่มอาชีพ (Professional Group) ความเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้บุคคลมีนิสัยใจคอ ทัศนคติ ความต้องการของชีวิตแตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนมาในระยะต้นของชีวิต

5. สื่อมวลชน หมายถึง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ และอื่น ๆ ที่เป็นเครื่องมือใช้สื่อสารที่สามารถเข้าถึงผู้ฟังจำนวนมากได้ สื่อมวลชนจึงมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของบุคคลมาก โดยเฉพาะในสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะสื่อมวลชนเป็นแหล่งสาระและแหล่งข่าวสารเพื่อประโยชน์แก่การดำรงชีวิต การตัดสินใจ และการคาดหวังต่อชีวิต โดยสื่อมวลชนถือเป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ให้ทั้งคุณค่าและโทษ

6. องค์การศาสนา สถาบันทางศาสนาช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคม และช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต ถือเป็น การขัดเกลาทางสังคมทั้งวิชาความรู้ ศีลธรรม จรรยา มารยาท ควบคู่กันไป

Roberta M. Berns (1993, อ้างถึงใน มาตี ลิมสกุล, 2546, น. 18) ได้กล่าวถึงองค์กร ที่มีบทบาทหรือเป็นตัวแทนในการอบรมขัดเกลาสมาชิกในสังคม คือ ชุมชน (Community) ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีการโยงใยกันด้วยการเมือง เศรษฐกิจ หน้าที่ของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ชุมชนจึงมีบทบาทในการขัดเกลาเด็กให้มีประสพการณ์ ที่กว้างขวางขึ้น รวมทั้งรู้สถานะและบทบาทหน้าที่ของตนเองด้วย

โดยสรุป การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ คุณค่า วัฒนธรรม ประเพณี และอื่น ๆ ผ่านการอบรมสั่งสอน และการเลียนแบบ การเรียนรู้กฎระเบียบ กฎเกณฑ์ ค่านิยมทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคมจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งสถาบันครอบครัว โรงเรียน ศาสนา กลุ่มเพื่อน ชุมชน สื่อมวลชน เป็นต้น เพื่อให้บุคคลในฐานะ สมาชิกของสังคมสามารถปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่และความต้องการ หรือตามบรรทัดฐานของสังคมได้ (มาตี ลิมสกุล, 2546, น. 18)

ดังนั้น “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” จึงถือได้ว่าเป็นมาตรการแรกสุดที่สังคมจะ ทำการถ่ายทอดโครงสร้างทางจิต-เพศ (psycho-sexual structure) ที่สอดคล้องกับสภาพทาง สังคมให้แก่คนแต่ละรุ่นต่อเนื่องกันไป ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดทางอุดมการณ์เท่านั้น หากแต่เป็นภาคปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำ เส้นทางการใช้ชีวิตประจำวัน และยังเป็น ปัจจัยหนึ่งในการกำหนดความแตกต่างของบทบาทระหว่างเพศหญิงและเพศชายด้วย อันเนื่องจากปัจจัยทางธรรมชาติ (Nature) และชีวภาพ (Biology) ที่กำหนดความแตกต่างระหว่าง สรีระ ปัจจัยโครงสร้างของครอบครัว วัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม จะใช้มาตรฐาน การตัดสินพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปด้วย ทำให้เกิดการกำหนดสิทธิต่าง ๆ ในสังคมระหว่างผู้หญิง กับผู้ชายแตกต่างกันไปเกิดความเหลื่อมล้ำ และเอารัดเอาเปรียบระหว่างเพศขึ้น เช่น ทางธรรมชาติหรือชีวภาพที่เชื่อว่าผู้หญิงไม่สามารถเรียนหรือทำงานบางอย่างได้ดีเท่าผู้ชาย และ กิจกรรมที่ผู้หญิงทำทุกอย่างในชีวิตทุก ๆ วันจะต้องเป็นไปตามแผนที่ชีวิตที่สังคมวาดไว้

5. แนวคิดเรื่องความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ โดยมีต้องคำนึงถึงคุณสมบัติอื่น ๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น และขณะเดียวกัน ก็ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคนี้เป็นหลักที่ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจโดยการใช้ อำนาจของรัฐแก่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งรัฐต้องสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุไรรัฐจึงกระทำการ อันก่อให้เกิดผลกระทบหรือเป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นโดยเฉพาะ หากการให้ เหตุผลไม่อาจรับฟังได้แสดงว่าการใช้อำนาจของรัฐนั้นเป็นไปตามอำเภอใจ ดังนั้นหลักความเสมอภาค จึงเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมา ตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้

แนวคิดทางกฎหมายของหลักความเสมอภาคในปัจจุบันได้รับการรับรองอย่าง ชัดแจ้งโดยถือว่าบุคคลย่อมมีความเสมอภาคที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายอย่าง เท่าเทียมกัน (Fairness) ซึ่งหมายถึง “หลักความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย” (Equality before the law) ที่เป็นการยอมรับสิทธิเสรีภาพอันเป็นสาระสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมนุษย์ มาตั้งแต่กำเนิดและไม่อาจพรากไปได้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับตามทฤษฎี กฎหมายธรรมชาติ (Natural law) ซึ่งผู้ที่มีความคิดเช่นนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อต้านลัทธิ สมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยต้องการกีดกันพระมหากษัตริย์ไม่ให้ใช้พระราชอำนาจผิดทำนองคลอง ธรรมโดยอ้างถึงหลักกฎหมายที่ว่า “บุคคลทุกคนเกิดมามีเสมอภาคกันและมีสิทธิบางประการ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ติดตัวมาสิทธินี้ไม่สามารถจำหน่ายจ่ายโอนได้” และ หลักกฎหมายธรรมชาตินี้ยังเป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกับสิทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ในสมัยนั้นด้วยโดยได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกชนและสิทธิทั้งหลายของปัจเจกชนซึ่งจุดกำเนิดของ ระบบปัจเจกชนนิยมในทางกฎหมายมหาชนคือ คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 โดยการปฏิวัติปี 1789 นี้ได้ยกเลิกระบอบกษัตริย์ที่ปกครองด้วยระบบ ศักดินาซึ่งบุคคลขึ้นอยู่กับฐานันดรและชนชั้นที่ตนสังกัด แต่ผู้ปฏิวัติได้ยกความสำคัญของปัจเจกชน ขึ้นแทน โดยคำประกาศนี้ให้ความสำคัญกับคนแต่ละคนรวมทั้งสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นว่าเป็น หัวใจของสังคม ตามทฤษฎีนี้ถือว่าหัวใจของสังคมอยู่ที่การยอมรับคุณค่าของทุกคนแต่ละคน รวมกันเป็นสังคม รัฐหรือสังคมไม่สามารถก้าวท้าวสิทธิของเขาได้ เว้นเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม อันจะเห็นได้จากคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปี ค.ศ. 1789 ซึ่งมีข้อความว่า “มนุษย์เกิดมาและมีชีวิตอยู่โดยอิสระและโดยเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายความแตกต่างในสังคมจะมี

ได้ก็เพื่อประโยชน์อันร่วมกัน” ต่อมาความคิดที่ว่ามนุษย์เกิดมาอย่างเสมอภาคกันตามปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนปีค.ศ.1789 นี้ได้รับการยืนยันและขยายความโดยอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปีค.ศ. 1946 และปัจจุบันหลักการดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 3 มิถุนายน 1958 โดยได้แสดงความเชื่อมั่นในหลักสิทธิมนุษยชนและหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติโดยรัฐธรรมนูญปี 1958 ได้ยืนยันปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปีค.ศ. 1789 และอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปีค.ศ. 1946 ไว้ด้วย

ดังนั้น จึงถือได้ว่าความคิดที่เป็นรากฐานของหลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญและหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายจึงเป็นเรื่องเดียวกัน คือเรื่องหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยดังจะเห็นได้จากอุดมคติในการปกครองของสาธารณรัฐฝรั่งเศสอันได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ประกอบกับมาตรา 1 แห่งรัฐธรรมนูญนี้ที่ได้รับรองถึงความเสมอภาคตามกฎหมายของประชาชนโดยไม่แบ่งแยกแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา สาธารณรัฐเคารพต่อความเชื่อของทุกนิกาย อันเป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ และต่อมาประเทศต่าง ๆ ก็ได้นำแนวคิดดังกล่าวไประบุในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามหลักความเสมอภาคอย่างเป็นรูปธรรมนั่นเอง

หลักความเสมอภาคนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักเสรีภาพเนื่องจากเป็นหลักการที่จะทำให้การใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างเสมอภาคกันแก่ผู้ทุกคน แต่หากเสรีภาพสามารถใช้ได้เพียงบุคคลบางคนเท่านั้นในขณะที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงไม่ได้ในกรณีดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นเสรีภาพแต่ประการใด ความเสมอภาคจึงเป็นฐานของเสรีภาพและเป็นหลักประกันในการทำให้เสรีภาพเกิดขึ้นได้จริง ดังนั้นหลักความเสมอภาคใต้กฎหมายจึงเป็นหลักการที่ทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination) ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคนั้นจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ จึงจะทำให้เกิดความยุติธรรมภายใต้หลักความเสมอภาคขึ้นได้ (นุมนวล ยัพรราช, 2549, น. 6) ความเสมอภาคทางเพศ หมายถึง ความสามารถที่เป็นไปได้ในการเสริมสร้างอำนาจและการมีส่วนร่วมของทั้งเพศหญิงและเพศชายในทุกพื้นที่ของสังคม โดยความเสมอภาคไม่ได้เน้นความแตกต่างระหว่างเพศ แต่เป็นการทำความเข้าใจเงื่อนไขของวิถีชีวิตระหว่างผู้หญิงและผู้ชายว่ามีความแตกต่างกัน ไม่ใช่เป็นความพยายามที่จะทำให้ผู้หญิงและผู้ชายเหมือนกันหรือเท่ากัน

ความไม่เสมอภาคระหว่างเพศถือเป็นปัญหาในระดับโครงสร้างของสังคม โดยมีกลไกสำคัญอันหนึ่งที่คอยส่งเสริม สนับสนุนให้สภาพการณ์เหล่านี้ดำรงอยู่ คือพื้นฐานความคิด ความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรม และครอบครัว

หลักความเสมอภาคเมื่อพิจารณาสามารถแยกได้ 2 ประเภทดังนี้

1. หลักความเสมอภาคทั่วไป

หลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนที่อาจกล่าวอ้างกับการกระทำใด ๆ หากเรื่องนั้นมิได้มีการกำหนดไว้ในหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หากเรื่องใดมีหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องกำหนดไว้แล้วก็ให้พิจารณาไปตามหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้น ๆ

2. หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง

หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องคือ หลักความเสมอภาคที่ใช้เฉพาะภายในขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่น หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชายและหญิง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักความเสมอภาคทั่วไปกับหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นถือได้ว่าหลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นพื้นฐานของหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หลักความเสมอภาคทั่วไปนั้นสามารถนำไปใช้ได้กับทุก ๆ เรื่องโดยไม่จำกัดขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งและบุคคลทุก ๆ คนย่อมอ้างหลักความเสมอภาคทั่วไปได้ ส่วนหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องอาจถูกจำกัดโดยใช้เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกลุ่มบุคคลที่รัฐธรรมนูญมุ่งคุ้มครองเท่านั้น โดยหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นยังถือเป็นหลักกฎหมายพิเศษซึ่งย่อมมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไป ถ้ากฎหมายใดได้รับการพิจารณาลหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้วก็ไม่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาตามหลักความเสมอภาคทั่วไปอีก

ในด้านการศึกษาความไม่เสมอภาคทางการศึกษาระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ยังคงเป็นหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนพยายามที่จะเข้ามาแก้ไข เนื่องจากทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันว่าในสังคม โดยเฉพาะในสังคมที่มีลักษณะแบบเกษตรกรรมหรือชุมชนแบบดั้งเดิม การแบ่งงานกันทำตามความเป็นเพศ ยังคงสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เด็กผู้หญิงมักจะถูกอบรมให้มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ในครัวเรือน ในขณะที่เด็กผู้ชายจะถูกอบรมปลูกฝังหน้าที่ในทางเศรษฐกิจและอาชีพ เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้นำครอบครัวต่อไป

ดังนั้น การที่เราจะทำความเข้าใจถึงที่มา บทบาท และความแตกต่างของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง โดยเฉพาะในสังคมไทย จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาแนวคิดเรื่องความเสมอภาคเข้ามาช่วยอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งในที่นี้เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงระบบพื้นฐานของสังคมไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา กล่าวคือสังคมที่มีระบบโครงสร้างแบบผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) นั้นเกือบทุกสังคม ผู้ชายมักจะถูกอบรมให้เป็นผู้นำในครอบครัว เป็นผู้สืบทอดตระกูล ผู้ชายจึงเป็นเพศที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในอดีต ในขณะที่ฝ่ายหญิง

มักจะได้รับการถ่ายทอดให้มีความชำนาญ เชี่ยวชาญในด้านการเรือน มีบทบาทที่สำคัญในครัวเรือน โดยเฉพาะหน้าที่ของการเป็นแม่และเมีย ผู้หญิงจึงมักจะขาดโอกาสทางการศึกษา และไม่ค่อยมีโอกาสก้าวเข้าไปสู่การทำงานในอาชีพที่มีบทบาทสำคัญ

ปัจจุบันแม้เราจะได้เห็นภาพของผู้หญิงที่มีโอกาสได้ก้าวเข้ามา มีบทบาทเป็นอย่างสูงในการทำงานนอกบ้าน แต่ถ้าเราศึกษาดูให้ดีจะพบว่าผู้หญิงที่มีโอกาสได้ออกมาทำงานนอกบ้านก็ยังคงต้องประสบกับปัญหาการเลื่อนตำแหน่งงาน นอกจากนี้ปัญหาความเสมอภาคที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นหญิงชายผ่านทางสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางครอบครัว หรือ โรงเรียน

ครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกที่สำคัญในการปลูกฝังความเสมอภาค หากแต่การอบรมสั่งสอนหลายเรื่องในสังคมก็ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคโดยไม่รู้ตัว เช่น การที่พ่อแม่ สั่งสอนลูก และบังคับให้ลูกต้องทำตามคำสั่งนั้น หรือการที่พ่อแม่ทำตัวเป็นต้นแบบในด้านพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นต้นแบบให้ลูกปฏิบัติตามการกระทำเหล่านั้น

โรงเรียนถือว่าเป็นหน่วยทางการอบรมเลี้ยงดู ที่ทำงานถ่ายทอดต่อจากครอบครัว โรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ ในการถ่ายทอดค่านิยมที่เป็นทางการแก่บุคคล หมายถึง ค่านิยมที่เป็นของชุมชนส่วนรวม ค่านิยมในด้านการงานและอาชีพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีการสอนอย่างเป็นทางการในครอบครัว นอกจากนี้แล้วโรงเรียนยังมีหน้าที่ถ่ายทอดทักษะในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538, น. 15)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดอุดมการณ์ความเสมอภาคผ่านทางสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มักจะออกมาในแบบของการแบ่งงานกันทำตามเพศ กล่าวคือ ผู้ชายก็จะถูกสั่งสอนให้เตรียมตัวเพื่อทำหน้าที่ของตัวเอง ในขณะที่ผู้หญิงก็จะถูกสั่งสอนให้เตรียมตัวทำหน้าที่ของตัวเอง เช่น ผู้หญิงจะถูกสั่งสอนให้เห็นคุณค่าของของงานในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเป็นแม่ การเป็นเมีย ในขณะที่ผู้ชายจะถูกอบรมสั่งสอนเพื่อให้เตรียมตัวเป็นผู้นำครอบครัว ผู้ชายจึงมีสถานะที่สูงกว่าผู้ชาย และไม่มีความคิดที่จะยกระดับในด้านสิทธิสตรี ความเท่าเทียมกันของทั้งสองเพศ ซึ่งการแยกชายและหญิงออกเป็นบทบาทที่ต่างกันนั้น เป็นผลให้เกิดเป็นอาชีพประจำเพศ (Tradition Sex Role Occupation) หมายถึงอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาทหลักของชายและหญิง เช่น อาชีพครู พยาบาลของฝ่ายหญิง และอาชีพทหาร นักปกครองของฝ่ายชาย เป็นต้น ผู้หญิงที่มีค่านิยมด้านบทบาทสตรีสูงนั้น ก็จะนิยมอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาทหลักของหญิงด้วย และไม่มีความต้องการที่จะยึดอาชีพของเพศชายทั้ง ๆ ที่ตนเองอาจมีความสามารถทำได้ก็ตาม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538, น. 19)

6. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ

เจตคติเกี่ยวกับอาชีพ”ที่เหมาะสม” สำหรับหญิงและชาย เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเลือกสาขาวิชาที่เรียนของนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย และแทรกซึมอยู่ในทุกระดับของระบบการศึกษาไทย การยึดติดอยู่กับบทบาทหญิงชายปรากฏอยู่ทั่วไปในหนังสือแบบเรียน มีเนื้อหาที่สื่อความหมายว่าหญิงและชายมีบทบาทที่แตกต่างกัน และไม่เท่าเทียมกัน โดยผู้ชายจะได้รับการกล่าวถึงบ่อยกว่าผู้หญิงประมาณสองเท่าตัว (ภาวดี ทองอุทัย, 2545, น. 39) ในหลาย ๆ กรณีความแตกต่างระหว่างเพศเกิดจากโควตาที่กำหนดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อจำกัดจำนวนสตรีที่จะเข้าเรียนในบางสาขาวิชา เหตุผลที่ยกมาอ้างส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า หลังจากที่ถูกผู้หญิงจบการศึกษาในแขนงนั้น ๆ ออกไปแล้ว มักจะประสบปัญหาในการหางานทำ เพราะสังคมยังไม่เคยชินกับการเห็นสตรีประกอบอาชีพนั้น ซึ่งจากการที่สถานศึกษาจำกัดจำนวนรับเข้าก็เปรียบเสมือนเป็นการช่วยตัดปัญหา ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันผู้หญิงไม่ให้อุดมเสียเงินลงทุนในการศึกษาที่ผิดทาง และไม่ต้องพบความผิดหวังกับอาชีพการงานในอนาคต

ตารางที่ 2.1

การเข้าเรียนของผู้หญิง จำแนกตามสาขาวิชาที่ศึกษา

สาขาวิชาที่เรียน	สัดส่วนของสตรี	
	2540	2543
มนุษยศาสตร์, ศาสนา และเทคโนโลยี	78.8	77.3
เภสัชศาสตร์และแพทยศาสตร์	73.8	71.1
ศึกษาศาสตร์	57.7	60.1
สังคมศาสตร์	58.2	59.7
วิทยาศาสตร์	50.4	51.1
เกษตรศาสตร์: เกษตร, ป่าไม้ และประมง	42.4	47.6
ศิลปะศาสตร์	44.6	42.9
นิติศาสตร์	20.1	28.4
วิศวกรรมศาสตร์	15.7	16.3
อื่น ๆ	50.6	62.0
ยอดรวม	50.8	52.9

ที่มา: ทบวงมหาวิทยาลัย, รายงานการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยรัฐ ปีการศึกษา 2543

จากตารางจะเห็นได้ว่าในแต่ละสาขาวิชาที่นักศึกษาเลือกเรียนยังคงสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการเลือกที่อยู่บนฐานคิดเรื่องบทบาทหญิงชายเป็นการเลือกเรียนตามค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่ถูกปลูกฝังมา โดยนักศึกษาหญิงมักจะมุ่งไปทางสาขามนุษยศาสตร์ ศาสนา (ร้อยละ 77.3) แพทย์ศาสตร์ และสาธารณสุข (ร้อยละ 71.1) สังคมศาสตร์ (ร้อยละ 59.7) การศึกษา (ร้อยละ 60.1) ส่วนในสาขาเกษตร กฎหมาย และวิศวกรรมศาสตร์ สัดส่วนของผู้หญิงเท่ากับ ร้อยละ 47.6 , 28.4 และ 16.3 ตามลำดับ ดังนั้น การแบ่งแยกบทบาทเพศอย่างชัดเจนตั้งแต่ขณะยังเรียนหนังสืออยู่เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง เพราะเป็นไปได้มากกว่าจะส่งผลต่อโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยทางเดินของผู้หญิงจะถูกตีกรอบให้แคบลง มุ่งไปยังอาชีพที่อยู่ในระดับรอง ๆ หรือบริหารจัดการทั่วไป มากกว่าที่จะได้เป็นผู้บริหารในระดับสูงหรือได้อยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจในการตัดสินใจ

ทัลคอตท์ พาร์สัน (Parson, อ้างถึงใน วิทยุ โสธร, 2523, น. 23-27) กล่าวว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือในการเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีบทบาทในวงการอาชีพต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ แม้ว่าวิชาที่เรียนมาจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกอบอาชีพ แต่การศึกษาที่สนับสนุนให้เด็กแข่งขันกันทำคะแนนสูง ๆ ช่วยสร้างค่านิยมในการทำงานให้ได้รับความสำเร็จในตัวเอง และแม้ว่าเด็กจะมีบุคลิกแตกต่างกัน แต่โรงเรียนก็สามารถทำหน้าที่อบรมให้เด็กเป็นสมาชิกของสังคมที่มีรูปแบบตามที่สังคมปรารถนาได้เหมือนกัน กิจกรรมต่าง ๆ ก็หล่อหลอมให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้

ธีโอดอร์ ดับเบิลยู ชูลทซ์ (Schultz, อ้างถึงใน มาตี ลิมสกุล, 2546, น. 21) นักเศรษฐศาสตร์ที่มีความเห็นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาความสามารถต่าง ๆ ของตนให้เป็นผู้ผลิตสินค้าด้วยการลงทุน การลงทุนดังกล่าวคือการจัดการศึกษาโดยระบบโรงเรียน หมายความว่า การที่มนุษย์เข้าโรงเรียนถือเป็นการลงทุนเพื่อเป็นผู้ผลิตและเพื่อเป็นผู้มีรายได้ต่อไป ธีโอดอร์ มีความเห็นว่าหน้าที่หลักของการศึกษามี 5 ประการ ได้แก่

1. การศึกษาค้นคว้าวิจัย
2. การศึกษาช่วยค้นหาผู้ที่มีความสามารถออกทำงาน
3. การศึกษาเพิ่มพูนความสามารถในการปรับตัวและการเปลี่ยนงาน
4. การศึกษาเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง
5. การศึกษาช่วยสร้างคนให้มีความรู้ความสามารถสูงให้แก่ประเทศเพื่อเป็นกำลัง

ในการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

จากที่กล่าวมาการศึกษาเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ สังคมและด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมุ่งพัฒนาสังคมผ่าน

ตัวปัจเจกบุคคล และยังถือว่าการศึกษาคือเป็นกระบวนการทางสังคมในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยม และทัศนคติจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีหน้าที่หลักคือ มีหน้าที่ในการบำรุงรักษา ถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม และหน้าที่ในการสร้างสรรค์ พัฒนาความรู้เพื่อเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพและพัฒนาสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จอห์น แอล ฮอลแลนด์ (John L. Holland) เป็นผู้สร้าง "แบบสำรวจความพอใจในอาชีพ" (The Vocational Preference Inventory) ได้สร้าง "ทฤษฎีการเลือกอาชีพ" ขึ้นโดยมีความคิดพื้นฐาน 4 ประการ (Holland, 1973, pp. 2-4) ดังนี้

1. บุคลิกภาพของบุคคลทั่วไปแบ่งได้เป็น 6 ลักษณะตามความสนใจอาชีพประเภทต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ งานช่างฝีมือและกลางแจ้ง งานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี งานบริการการศึกษา และสังคม งานสำนักงานและเสมียน งานจัดการและค้าขาย งานศิลปะดนตรีและวรรณกรรม

บุคลิกภาพแต่ละลักษณะเป็นผลจากการปะทะสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ กับแรงผลักดันส่วนบุคคลซึ่งประกอบด้วยศักดิ์ตระกูล บิดามารดา ระดับชั้นทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ประสบการณ์เหล่านี้จะก่อให้เกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ และความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนี้จะกลายเป็นความสนใจ และจากความสนใจจะนำไปสู่ความสามารถเฉพาะ ที่ท้ายที่สุดความสนใจและความสามารถเฉพาะจะกำหนดให้บุคคลคิด รับรู้ และแสดงเอกลักษณ์ของตน

2. สิ่งแวดล้อมของบุคคลก็แบ่งได้เป็น 6 อย่างตามความสนใจอาชีพประเภทต่าง ๆ ข้างต้นเช่นเดียวกัน สิ่งแวดล้อมแต่ละอย่างนี้ถูกครอบงำโดยบุคลิกภาพ และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาและความกดดันบางประการ

และโดยเหตุที่บุคลิกภาพต่างกัน ทำให้ความสนใจและความถนัดต่างกันด้วย บุคคลจึงมีแนวโน้มจะหันเข้าหาบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับบุคลิกภาพของตน ดังนั้น บุคคลในกลุ่มเดียวกันจึงมักจะมีอะไร ๆ คล้าย ๆ กัน

3. บุคคลจะค้นหาสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เขาได้ฝึกทักษะและใช้ความสามารถของเขาทั้งยังเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงทัศนคติ ค่านิยม และบทบาทของเขา

4. พฤติกรรมของบุคคลถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราทราบบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมบุคคลก็จะทำให้เราทราบถึง ผลที่จะติดตามมาด้วย ซึ่งได้แก่ การเลือกอาชีพ การเปลี่ยนงาน ความสำเร็จในอาชีพ ความสามารถเฉพาะ พฤติกรรมทางการศึกษาและสังคม

นอกจากความคิดพื้นฐาน 4 ประการข้างต้นแล้ว ฮอลแลนด์ยังมีแนวคิดปลีกย่อยเพิ่มเติมอีก 4 ประการ (Holland. 1973, pp. 4-5) ดังนี้

1. ความสอดคล้องต้องการ (Consistency) บุคลิกภาพบางลักษณะมีความสอดคล้องต้องการ เช่น บุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานช่างฝีมือและกลางแจ้งกับบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานวิทยาศาสตร์และเทคนิค หรือบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานสำนักงานและเสมือนกับบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทงานศิลปะ ดนตรี และวรรณกรรม

2. ความแตกต่างกัน (Differentiation) โดยปกติ บุคคลจะมีบุคลิกภาพเด่นชัดอยู่ลักษณะหนึ่ง แม้จะมีบุคลิกลักษณะอื่น ๆ ประปรายอยู่บ้าง แต่บางคนอาจจะมีบุคลิกภาพลักษณะต่าง ๆ อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนยากต่อการชี้ชัดลงไปว่า บุคคลนั้นมีบุคลิกภาพลักษณะใด

3. ความเหมาะสมกัน (Congruence) บุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมต้องมีความเหมาะสมกัน เช่น สิ่งแวดล้อมของผู้มีความสนใจประเภทงานช่างฝีมือและกลางแจ้ง ย่อมเหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจอาชีพประเภทนี้มากกว่าบุคลิกภาพของผู้มีความสนใจประเภทอื่น

4. การคาดคะเน (Calculus) โดยเหตุที่บุคลิกภาพแต่ละลักษณะและสิ่งแวดล้อมแต่ละอย่างมิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด และต่างก็มีความสัมพันธ์ภายในกันอยู่ ดังนั้นเมื่อบุคคลมีบุคลิกภาพลักษณะหนึ่งก็ทำให้สามารถคาดคะเนถึงบุคลิกภาพลักษณะอื่นได้ด้วย

มีนักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายของคำว่า "บุคลิกภาพ" คือ ลักษณะส่วนรวมของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่ปรากฏทางร่างกาย นิสัยใจคอ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมรวมของบุคคลนั้น ซึ่งได้รวมอยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืนในตัวบุคคลนั้น รวมถึงสิ่งที่เขาชอบและไม่ชอบ สิ่งที่เขาสนใจและไม่สนใจ เป้าหมายต่าง ๆ ในชีวิตของเขา สิ่งจูงใจต่าง ๆ ของเขา ความสามารถด้านต่าง ๆ ของเขา ลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละคนนั้น หากบุคคลรู้จักและเข้าใจบุคลิกภาพของตนเอง จนสามารถมองตนได้ตามสภาพความเป็นจริง ย่อมช่วยให้บุคคลตัดสินใจเลือกแนวทางชีวิตการศึกษาและอาชีพได้อย่างสอดคล้องกับตัวเองมากที่สุด

การสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จ

เดวิด ซี .แม็ค คลีล์แลนด์ (McClelland อ้างถึงใน สุพรรณณี ศรีสุขโข, 2550, น. 21) มีความคิดว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยเน้นศึกษาที่ตัวแปรด้านแรงจูงใจในความสำเร็จ (Achievement motivation) หมายถึง ความสำเร็จทาง

เศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล และเสนอแนวความคิดว่า ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นผลมาจากแรงจูงใจในความสำเร็จของบุคคล หากคนในสังคมมีแรงจูงใจในความสำเร็จมาก การพัฒนาทางเศรษฐกิจก็จะก้าวหน้าตามไปด้วย และเสนอวิธีการสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จด้วยการเรียนรู้ (Learning) โดยสร้างแรงกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก ดังนั้นการจัดการศึกษาและเลี้ยงดูเด็กในสังคมควรมีการปูพื้นฐานเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จของบุคคล ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. แบบอย่างของความสำเร็จจากผู้ปกครอง
2. การสร้างความอบอุ่น
3. การให้กำลังใจและแรงเสริม
4. หลีกเลี่ยงการครอบงำและการใช้อำนาจของบิดา

จะเห็นได้ว่าการสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพและทำให้เกิดประสิทธิผลต่อนักเรียนได้เป็นอย่างมาก

กระบวนการตัดสินใจ

กระบวนการตัดสินใจก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเลือกการศึกษาต่อและการเลือกอาชีพ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญและมีผลต่อความสำเร็จของชีวิตในอนาคต การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพและชาญฉลาดนั้น จะต้องเข้าใจกระบวนการการตัดสินใจและปัจจัยที่มีผลกระทบและส่งผลถึงการตัดสินใจ เพราะกระบวนการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้งจำเป็นต้องอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ สำหรับทัศนคติ ความเชื่อต่าง ๆ ข้อมูล เป้าหมาย คุณภาพของงาน ตลอดจนการคาดคะเนและการสันนิษฐานล้วนเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ในการตัดสินใจทั้งสิ้น (สุรพันธ์ ยันทอง, 2533, น. 117)

สุรพันธ์ ยันทอง (2533, น. 124-125) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการตัดสินใจ 5 ประการ ดังนี้

1. อำนาจในการตัดสินใจ
2. ค่านิยม ทฤษฎี ความเชื่อ ปรัชญา เพื่อนำมาพิจารณาในการสร้างค่านิยมที่เด่นชัดและถูกต้องในการตัดสินใจ
3. ข้อมูล เป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจและเข้าถึงปัญหา ดังนั้นข้อมูลจึงต้องมีความแม่นยำมาจากหลายแหล่งข้อมูล มีความละเอียดรอบคอบ และมีความเที่ยงตรง
4. อิทธิพล คือแรงจูงใจหรือแรงชักจูงจากผู้อื่นที่มีผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจ

5. การประนีประนอม เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่น เป็นกลาง และสามารถกำจัดข้อขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นให้น้อยลงได้

โดยสรุปแล้วในการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้ตัดสินใจจะต้องมีการแยกแยะปัญหา ค้นหาข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประเมินและกำหนดทางเลือกในการตัดสินใจ โดยต้องคำนึงถึง ค่านิยม แรงจูงใจ และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติด้วย เพื่อให้การตัดสินใจในแต่ละครั้งมีความยืดหยุ่นในทางปฏิบัติ เกิดข้อบกพร่องหรือเกิดข้อขัดแย้งน้อยที่สุด รวมทั้งนำความพอใจสูงสุดมาให้กับผู้ตัดสินใจด้วย

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในระยะเวลาที่ผ่านมา มีงานวิจัยหลายชิ้นที่เลือกโรงเรียนเป็นพื้นที่ศึกษาไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนร่วมชายหญิง หรือโรงเรียนชาย โรงเรียนสตรี จากสภาพของพื้นที่ที่ศึกษาจะเป็นเครื่องบ่งชี้ความมุ่งหมายของผู้วิจัยที่ต้องการจะเน้นย้ำเรื่องเพศภาวะอย่างมีนัยยะสำคัญ งานวิจัยบางประเภทยังคงผลิตซ้ำมายาคติในความสามารถเรียนรู้ของหญิงชายว่ามีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะงานที่มุ่งสนใจวัดความถนัดในวิชาใดวิชาหนึ่งตามเพศภาวะของนักเรียน ผู้ศึกษาเชื่อว่าถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วนั้นหมายถึงผลพวงที่จะตามมาของการกำหนดค่านิยมในอาชีพของเพศหญิงและเพศชายด้วยเป็นการเปิดช่องทางให้ผู้หญิงจำนวนมากถูกกีดกันหรือถูกเลือกปฏิบัติ เป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงที่มีความสามารถจะเข้าถึงได้ ถือเป็นกีดกันระดับสติปัญญา ผู้ศึกษาตระหนักรู้ถึงการเลือกทำงานวิจัยที่ไม่ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำอคติทางเพศที่ผ่านมากในประเทศไทยนั้นไม่น้อยมาก และเป็นเรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องแปลกเพราะในสังคมชายเป็นใหญ่ ความอ่อนไหวในเรื่องเพศภาวะ (sensitive gender) ไม่ได้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ ดังนั้นในการศึกษาเรื่องเพศภาวะกับการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษากรณี : โรงเรียนวัดดอนตูม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี นั้น ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าและรวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเลือกอาชีพในอนาคตโดยเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาต่อ ทบทวนย้อนหลังไป 25 ปี คือในระหว่างช่วงปีพ.ศ. 2526-2552 ดังนี้

ษมาธร พันธุมโพธิ (2529) ศึกษาความสนใจในอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2527 ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชายสนใจอาชีพวิศวกร ช่างเทคนิควิศวกรรมไฟฟ้า ทหาร แพทย์ และสถาปนิกตามลำดับ ส่วนนักเรียนหญิงสนใจอาชีพแพทย์ พยาบาล นักธุรกิจ แอร์โฮสเตส ช่างตกแต่งภายใน เภสัชกร และค้าขาย ตามลำดับ ส่วนนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชายสนใจอาชีพวิศวกร

ตำรวจ ทหาร นักธุรกิจ และค้าขาย ตามลำดับ ส่วนนักเรียนหญิงสนใจอาชีพพยาบาล นักธุรกิจ ค้าขาย มัคคุเทศก์ นักบัญชี เลขานุการ และช่างตกแต่งภายใน ตามลำดับ สำหรับเหตุผลของความสนใจในการเลือกอาชีพดังกล่าวข้างต้น นักเรียนชายทั้งสองระดับการศึกษา ให้เหตุผลว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี และมีค่าตอบแทนสูงมากที่สุด ส่วนนักเรียนหญิงให้เหตุผลว่า เป็นอาชีพที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น มีรายได้ดี มีค่าตอบแทนสูง และมีอิสระในการทำงานมากที่สุด

รัชนี นารณ มณีพงษ์ (2529) ศึกษาความสนใจในอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2527 ในภาคกลาง พบว่า ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชายสนใจทหาร ช่างเทคนิควิศวกรรมไฟฟ้า ตำรวจ แพทย์ และวิศวกรตามลำดับ ส่วนนักเรียนหญิงสนใจอาชีพพยาบาล แพทย์ เลขานุการ พนักงานธนาคาร และครู ตามลำดับ สำหรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชายสนใจอาชีพ ตำรวจ ทหาร วิศวกร ค้าขายมีกิจการของตนเอง และช่างเทคนิควิศวกรรมไฟฟ้า ตามลำดับ ส่วนนักเรียนหญิงสนใจอาชีพพยาบาลมากที่สุด รองลงมาคืออาชีพครูและค้าขายมีกิจการเป็นของตนเอง อาชีพถัดมาได้แก่ เกษัชกร เลขานุการ มัคคุเทศก์ ในจำนวนที่เท่ากัน นอกจากนี้ยังสนใจอาชีพพนักงานธนาคาร และนักธุรกิจ ตามลำดับ สำหรับเหตุผลของความสนใจในการเลือกอาชีพดังกล่าวข้างต้น นักเรียนชายทั้งสองระดับการศึกษา ให้เหตุผลว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี และมีค่าตอบแทนสูงมากที่สุด ส่วนนักเรียนหญิงให้เหตุผลว่า เป็นอาชีพที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น อันเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติมากที่สุด

สมศรี ชูสงแสง (2532) ศึกษาเรื่องตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่ขยายโอกาสการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อหาตัวแปรที่สัมพันธ์กับความตั้งใจในการศึกษาต่อและพฤติกรรมการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความตั้งใจในการศึกษาต่อกับพฤติกรรมการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2531 เขตพื้นที่ขยายโอกาสในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 470 คน ผลการศึกษาพบว่า เพศ ระดับการศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว จำนวนพี่น้อง ลำดับการเกิด และการมีพี่ที่มีการศึกษาสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ เป็นปัจจัยที่สามารถทำนายความตั้งใจในการศึกษาต่อของนักเรียนได้ ถนอม นวล วิภาศิริ (2533) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับการศึกษาต่อของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบบการศึกษาทั้งระบบโรงเรียน เขตการศึกษา 7 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับการเข้าศึกษาต่อของนักเรียนในโครงการ

ขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบบกึ่งระบบโรงเรียน โดยศึกษาความคิดเห็น 3 ด้าน คือ ด้านความต้องการส่วนตัว ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างนักเรียนและผู้ปกครองเฉพาะด้านเศรษฐกิจ 3) เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ 3 ด้าน คือ ด้านสภาพทั่วไปของการดำเนินการ ด้านการพัฒนาตนเองและท้องถิ่น และด้านวิธีการเรียนการสอน ผลการศึกษาพบว่าผู้ปกครองและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อทั้ง 3 ด้านในระดับปานกลาง โดยผู้ปกครองให้เหตุผลด้านเศรษฐกิจและความต้องการส่วนตัวเป็นเหตุผลสำคัญในระดับมาก ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นว่าเหตุผลด้านเศรษฐกิจเป็นเหตุผลสำคัญในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ปกครองกับนักเรียนด้านเศรษฐกิจพบว่ามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และในการประเมินโครงการ 3 ด้านพบว่าผู้ปกครองและนักเรียนมีความคิดเห็นในระดับปานกลางทุกด้าน

สุรัตน์ ไชยชมพู (2535) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้ปกครองและปัจจัยที่เกี่ยวกับนักเรียนที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการ ศึกษาครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2534 จำนวน 35,895 คน ในเขตโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก และผู้ปกครองของนักเรียนดังกล่าวเป็นจำนวนเท่ากัน ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรผู้ปกครอง ได้แก่ รายได้ครอบครัวกับการศึกษาของบิดามารดา ความคาดหวังในการประกอบอาชีพของบุตรหลาน ความตั้งใจในการส่งบุตรหลานเรียนต่อมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียน ส่วนตัวแปรเกี่ยวกับนักเรียน ได้แก่ ผลการเรียน จำนวนพี่น้อง อิทธิพลของกลุ่มญาติและคนใกล้ชิด ทักษะคิดต่อการเรียนต่อ ปทัสถานทางจิตวิสัย การรับรู้สภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาของนักเรียน ในขณะที่ตัวแปรเรื่องเพศไม่ปรากฏความสัมพันธ์กับความตั้งใจในการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาของนักเรียน

อรพินทร์ ชูชม, อัจฉรา สุขารมย์ และ ทศนา ทองดี (2540) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวกับการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพจากปัจจัยภูมิหลัง ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยสภาพแวดล้อม และเปรียบเทียบอำนาจในการอธิบายการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพจากปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ตลอดจนวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการศึกษาพบว่า 1.นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่รายงานว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ในการสอบเทียบชั้น ม.6 จำนวนร้อยละ 52.1 และส่วนใหญ่สอบเทียบผ่านชั้น ม.6 จำนวนร้อยละ 70 นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่รายงานว่าขอคำปรึกษาหรือแนะนำจากบิดามารดาในการเลือกการศึกษา-อาชีพ จำนวนร้อยละ 43 จากครูอาจารย์ ร้อยละ 13 จากญาติพี่น้อง ร้อยละ 7 และจากเพื่อนร้อยละ 6 นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่ ร้อยละ 55.4 คำนึงถึงความรู้ความสามารถ ความสนใจและความต้องการของตนเองเป็นอันดับแรก ในการตัดสินใจเลือกการศึกษา-อาชีพ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่ จำนวนร้อยละ 51 ยังมีความไม่แน่ใจในการตัดสินใจเลือกสาขาที่ศึกษาต่อ และจำนวนร้อยละ 66 ยังไม่แน่ใจในการตัดสินใจเลือกอาชีพ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 90 รายงานว่าจะศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 48 รายงานว่าวางแผนที่จะทำงานในหน่วยงานเอกชน 2. ปัจจัยภูมิหลัง ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยสภาพแวดล้อมสามารถร่วมกันอธิบายการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนชายได้ร้อยละ 37 และนักเรียนหญิงได้ร้อยละ 34 โดยที่ปัจจัยส่วนบุคคลสามารถอธิบายการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพได้มากที่สุด รองลงมาคือปัจจัยภูมิหลัง และปัจจัยสภาพแวดล้อม อธิบายการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพได้น้อยที่สุด 3. รูปแบบการวิเคราะห์การตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพที่เสนอไว้ นั้นสอดคล้องกับข้อมูล โดยพบว่า การตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียน เป็นผลมาจาก พื้นความรู้เดิม ความเป็นตัวของตัวเอง ความสามารถในการแก้ปัญหา การรับรู้ความสามารถของตนเอง และการสนับสนุนจากเพื่อน โดยตัวแปรเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนชาย โดยรูปแบบการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีความคล้ายคลึงกัน นอกจากพื้นความรู้เดิมเพียงตัวแปรเดียวที่ไม่มีอิทธิพลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนหญิง จากการวิเคราะห์รูปแบบที่เสนอไว้ นั้นการรับรู้ความสามารถของตนเอง (เป็นตัวแปรหนึ่งจากปัจจัยส่วนบุคคล) มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบย่อย 3 ด้านของการตัดสินใจทางการศึกษา-อาชีพ : เวกลักษณะของตนเอง การรู้ข้อมูลทางการศึกษา-อาชีพ ความพร้อมในการตัดสินใจ พบว่ารูปแบบที่เสนอในกลุ่มนักเรียนชายสามารถอธิบายความแปรปรวนของการรู้ข้อมูลทางการศึกษา-อาชีพ ได้มากกว่าเอกลักษณ์ของตนเอง และความพร้อมการตัดสินใจ และรูปแบบที่เสนอในกลุ่มนักเรียนหญิงสามารถอธิบายความแปรปรวนความพร้อมในการตัดสินใจได้มากกว่า เวกลักษณะของตนและการรู้ข้อมูลทางการศึกษา-อาชีพ

อรนุช ฐีสั่งข์ (2542) ศึกษาเรื่องอิทธิพลของปัจจัยทางครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) เพื่อศึกษาผลของเพศ รายได้ของครอบครัว การศึกษาของบิดา การศึกษาของมารดา และการอบรมเลี้ยงดู ต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
- 2) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ รายได้ของครอบครัว การศึกษาของบิดา การศึกษาของมารดา และการอบรมเลี้ยงดู ต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า
  - 1) นักเรียนชายและหญิงมีคะแนนเฉลี่ยการตัดสินใจเลือกอาชีพไม่แตกต่างกัน
  - 2) นักเรียนที่ครอบครัวมีรายได้สูง มีคะแนนเฉลี่ยการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงที่สุดและสูงกว่านักเรียนที่ครอบครัวมีรายได้ปานกลางและต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
  - 3) นักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง มีคะแนนเฉลี่ยการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงที่สุดและสูงกว่านักเรียนที่บิดามีการศึกษาปานกลางและต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
  - 4) นักเรียนที่มารดามีการศึกษาสูง มีคะแนนเฉลี่ยการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงที่สุด และสูงกว่านักเรียนที่มารดามีการศึกษาปานกลางและต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
  - 5) นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีคะแนนการเฉลี่ยการตัดสินใจเลือกอาชีพสูงที่สุด และสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบควบคุม แบบให้ความคุ้มครอง และแบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
  - 6) ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ รายได้ของครอบครัว การศึกษาของบิดา การศึกษาของมารดา และการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ พบว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาของมารดา กับการอบรมเลี้ยงดูเท่านั้นที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่ามีปัจจัยหลายชนิดที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ ซึ่งอาจแยกได้เป็นปัจจัยภายในและภายนอกของตัวบุคคล ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความสนใจในอาชีพ ค่านิยมในอาชีพ ระดับสติปัญญา บุคลิกภาพ และวุฒิภาวะทางอาชีพ เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม และครอบครัว ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยทางครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูน่าจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของเด็ก และยังไม่พบว่ามีผู้ศึกษาถึงรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของเด็ก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยทางครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนปลาย โดยคาดหวังว่าจะเป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปพัฒนาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ต่อเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่อไป

เสาวลักษณ์ ลิ้มปีชาติ (2544) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพที่เป็นและไม่เป็นวัฒนธรรมอาชีพตามเพศ ศึกษากรณี นักศึกษาหญิงระดับอุดมศึกษา

ในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยภายในทางด้าน ความสนใจในอาชีพ คุณลักษณะทางเพศและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพที่เป็นและไม่เป็น วัฒนธรรมทางอาชีพตามเพศของนักศึกษาหญิง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยภายนอกทางด้าน อิทธิพลของ บิดา อิทธิพลของมารดา อิทธิพลของเพื่อน และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อ การเลือกอาชีพที่เป็นและไม่เป็นวัฒนธรรมทางอาชีพตามเพศของนักศึกษาหญิง ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยทางด้านเพศเป็นสิ่งที่ทำให้เพศหญิงถูกจำกัดเกี่ยวกับการเลือกอาชีพ ประเด็นทาง วัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมได้คาดหวังหรือกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ว่าการว่างงานหรือ อาชีพแบบใดที่เพศหญิงหรือเพศชายควรทำ เจตคติทางลบจะเกิดขึ้นหากเพศหญิงไปเลือกอาชีพที่ ไม่เป็นไปตามวัฒนธรรมตามอาชีพของเพศหญิง ดังนั้น การเลือกอาชีพของนักเรียนมักถูกจำกัด อยู่ในเฉพาะเพศเดียวกับของตนเอง (Sex-type Occupation) ทำให้ขาดความหลากหลาย ในการเลือกอาชีพข้ามวัฒนธรรมตามเพศ ทั้งที่อาจจะเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ และ การที่มีความคิดในลักษณะของการแบ่งแยกเพศกับอาชีพ ทำให้เกิดผลตามมาคือ เด็กนักเรียน หญิงและชายมักเลือกอาชีพที่ถูกสังคมกำหนดว่าเป็นอาชีพให้เพศตนเอง (Traditional sex type occupation) มากกว่าที่จะเข้าสู่อาชีพของเพศตรงข้าม (Nontraditional sex type occupation) เนื่องจากคิดว่าตนเองไม่มีความสามารถและจะประสบความล้มเหลวในการประกอบอาชีพที่ไม่ใช่ วัฒนธรรมตามเพศของตน การล้มเหลวในงานอาชีพไม่ว่าเหตุผลอันเกิดจากการตัดสินใจเลือก อาชีพโดยตามเพื่อนอิทธิพลจากบิดามารดาหรือจากครูบาอาจารย์เห็นสมควรเพราะถือว่าเป็น อาชีพที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมตามเพศของตน โดยที่ตนเองไม่มีใจรัก ผลกระทบต่าง ๆ จะเกิดขึ้น ภายหลังอย่างมากมายเมื่อต้องประกอบอาชีพในสิ่งที่ตนเองไม่ได้ชอบ มักทำได้ไม่ดี ชีวิตการงาน ขาดความก้าวหน้า ก่อให้เกิดความเครียดและขาดความพึงพอใจในงานได้

มาตี ลิมสกุล (2546) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการศึกษาต่อของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนใต้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยของการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามในสี่จังหวัดชายแดนใต้ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสี่จังหวัดชายแดนใต้ จากผลการศึกษาพบว่า เพศมีความสัมพันธ์ต่อการศึกษาของนักเรียน โดยนักเรียนหญิงต้องการ ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีมากกว่านักเรียนชาย ในขณะที่นักเรียนชายต้องการศึกษาต่อ สายอาชีพมากกว่านักเรียนหญิง นอกจากนี้อายุของนักเรียนก็มีความสัมพันธ์ต่อการศึกษาต่อ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กล่าวคือ นักเรียนที่มีอายุน้อยต้องการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มากกว่านักเรียนที่มี อายุมาก ส่วนปัจจัยครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียน

โดยนักเรียนที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากมีแนวโน้มจะออกมาทำงานมากกว่านักเรียนที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวน้อย สำหรับอาชีพที่นักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการจะเป็นในอนาคตอันดับที่ 1 คือแพทย์ ในขณะที่ผู้ปกครองต้องการให้นักเรียนเป็นครูสอนศาสนา โดยนักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าสิ่งที่มีผลต่อการเลือกอาชีพและเลือกศึกษาต่อของตนเองมากที่สุด คือพ่อแม่

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าปัจจัยเรื่อง เพศ อายุ ผลการศึกษา การศึกษาของบิดามารดา อาชีพของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว กลุ่มเพื่อน จำนวนสมาชิกในครอบครัว ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเลือกอาชีพ การรับรู้ข่าวสาร ค่านิยมและอาชีพในชุมชน การบริการแนะแนว การขัดเกลาจากครอบครัวและจากโรงเรียน ศาสนา ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเรียนต่อ เพื่อไปกำหนดการเลือกอาชีพในอนาคตของนักเรียน

โดยสรุปโรงเรียนเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่มีบทบาทในการขัดเกลาสมาชิกในสังคม ให้ซึมซับเอาค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ประสบการณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีประชาของสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคม โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ เพราะการศึกษาเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ของคนในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมคติ เป็นการพัฒนาความรู้เพื่อเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ การศึกษาจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์และเป็นสื่อกลางในการสร้างความสามัคคีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม เพราะในแต่ละสังคมย่อมประกอบไปด้วยความหลากหลายของเชื้อชาติ นอกจากนี้ยังพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อของนักเรียนจะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ปัจจัย โอกาส และองค์ประกอบต่าง ๆ ในการศึกษาต่อหรือไม่ศึกษาต่อของนักเรียน ที่ส่งผลโดยตรงต่อการเลือกประกอบอาชีพในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน ปัจจัยครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ปัจจัยสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอนของครู และบุคลากรที่จัดโดยโรงเรียน และปัจจัยสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการศึกษาต่อที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการเลือกอาชีพของนักเรียนในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย

